

Vlaamse Auteursvereniging
Te Boelaerlei 37
2140 Borgerhout
www.auteursvereniging.be

Inkomensonderzoek bij literaire vertalers in Vlaanderen

december 2011

Inhoudsopgave

1	Inleiding	2
2	Methodologie	3
3	Resultaten	4
3.1	Profiel van de vertalers	4
3.1.1	<i>Sociaal-economisch</i>	4
3.1.2	<i>Literair</i>	5
3.1.3	<i>Samenvatting</i>	11
3.2	Professionele activiteiten en tijdsbesteding	13
3.2.1	<i>Professionele activiteiten</i>	13
3.2.2	<i>Tijdsbesteding en nevenactiviteiten</i>	14
3.2.3	<i>Samenvatting</i>	16
3.3	Inkomsten	18
3.3.1	<i>Inkomsten uit literaire vertaalwerkzaamheden</i>	19
A.	Honorarium en royalty's	19
B.	Auteursrechten	20
C.	Subsidies en beurzen	21
D.	Literaire prijzen en andere	22
3.3.2	<i>Andere bronnen van inkomsten</i>	23
3.3.3	<i>Samenvatting</i>	26
4	Besluit	28
4.1	Meest opvallende cijfers	28
4.2	Aanbevelingen voor beleid, andere actoren en VAV	31
5	Lijst grafieken en tabellen	33
6	Bronvermelding	34

1 INLEIDING

Het aandeel vertalingen op de totale Nederlandstalige literaire boekproductie is vandaag groter dan ooit: meer dan de helft van de fictietitels in de Vlaamse en Nederlandse boekhandels zijn vertalingen.¹ De Standaard berichtte in 2007 dat niet meer dan 10% van die vertalingen door Vlaamse vertalers gemaakt werden, en dat er niet meer dan een dozijn literaire vertalers fulltime aan het werk zijn in Vlaanderen. Dat cijfer wordt vandaag overigens sterk in twijfel getrokken door de Vlaamse literaire vertalers zelf: fulltime literaire vertalers zouden op 1 hand te tellen zijn.

Ook Humbeeck² onderzocht de werkomstandigheden van vertalers. Uit zijn culturele veldanalyse bleek dat er op de Nederlandstalige markt naar verhouding minder Vlaamse dan Nederlandse vertalers van literatuur actief zijn. De Vlaamse respondenten uit het onderzoek klaagden over het feit dat ze als literair vertaler minder gemakkelijk aan de bak komen dan hun Nederlandse collega's. Ze veroveren bovendien geen groter marktaandeel op hun Nederlandse concurrenten naarmate hun literaire vertaalcarrière vordert.

De relatie tussen Nederland en Vlaanderen op vlak van literair vertalen is niet gelijkwaardig: alle grote uitgeverijen zijn gevestigd in Nederland, de Nederlandse afzetmarkt is groter dan de Vlaamse en zowel Nederlandse als Vlaamse uitgevers kiezen daarom vaak voor Nederlandse vertalers. Als reden daarvoor wordt aangehaald dat het Nederlands van Vlaamse vertalers ontoereikend zou zijn en niet voldoet aan het zogenaamde 'randstadidoom'. Maar op de markt onderscheiden Vlaamse vertalers zich door hun sterkte in het vertalen van klassiekers en poëzie. Carlo Van Baelen, directeur van het Vlaams Fonds voor de Letteren, benadrukt in deze context het belang van marktcorrigerende subsidies: "Nederland in de markt, Vlaanderen in de upmarket."³

Reden genoeg voor de Vlaamse Auteursvereniging om ook de financiële situatie van Vlaamse literaire vertalers in kaart te brengen. Omdat – zoals een van de vertalers zelf aangaf – kennis van het veld leidt tot appreciatie van het veld. Zonder die kennis van het veld staan er misschien besparingsmaatregelen op stapel die een bloeiende vertaalcultuur beknotten.

Dit rapport kwam tot stand dankzij een toelage die de Vlaamse minister van cultuur, Joke Schauvliege, beschikbaar stelt via het Vlaams Fonds voor de Letteren en met de financiële steun van het Innovatie- en Ontwikkelingsfonds (IO) van Librius, de beheersvennootschap van de Vlaamse Boekuitgevers.

¹ Zie *Overigens schitterend vertaald* (2008): Ter vergelijking: in Engeland bedraagt dat aandeel 3%, in Duitsland 7% en in Frankrijk 14%.

² *Literair vertalen: van twee kanten bekeken* (2006)

³ Zie De Standaard, 26 januari 2007.

2 METHODOLOGIE

De respondenten voor dit onderzoek zijn Vlaamse literaire vertalers met Nederlands als doeltaal. We stelden een bestand op van 108 vertalers. Die namen werden verzameld bij de Vlaamse Auteursvereniging (VAV), het Vlaams Fonds voor de Letteren (VFL) en het Expertisecentrum Literair Vertalen (ELV). 97 van de 108 vertalers konden we bereiken: van 11 mensen hebben we geen contactgegevens of bleek het opgegeven mailadres incorrect.

In augustus kregen 97 vertalers een vragenlijst toegestuurd, digitaal of per post. 5 vertalers lieten toen weten dat ze de enquête niet zouden invullen. In een volgende mailing vroegen we de vertalers of ze nog vertaalden, en zo ja, waarom ze de enquête niet hadden ingevuld. 9 vertalers lieten weten niet meer te vertalen, 15 vertalers zeiden niet te zullen meewerken aan het onderzoek. Hun redenen zijn divers: velen vinden zichzelf niet representatief wegens erg weinig opdrachten, anderen geven aan geen tijd te hebben om de gevraagde financiële gegevens op te zoeken.

VAV ontving uiteindelijk 31 ingevulde enquêtes (N=31), een respons van 35% ten opzichte van de 88 aangeschreven (vermoedelijk) actieve vertalers.

Er zijn ook auteurs die naast hun eigen literaire werk af en toe vertalen. In een vorige fase van dit onderzoek bekeek VAV het inkomen van literaire auteurs.⁴ Een kwart van de toenmalige respondenten publiceerde al eens een literaire vertaling, 6% gaf aan dat regelmatig te doen.

Naast de schriftelijke enquêtes werden in oktober en november 2011 tien vertalers geïnterviewd om het cijfermateriaal in een ruimer kader te plaatsen. Bij de tien vertalers bevinden zich zowel mensen aan het begin van hun carrière als meer gevestigde vertalers. Ook verschillende talen en genres zijn vertegenwoordigd. Waar relevant, wordt verwezen naar deze gesprekken.

De percentages in de grafieken uit dit rapport zijn afgerond. Wanneer het totaal meer dan 100% bedraagt, zijn die afrondingen niet aangepast.

In hoofdstuk 3 worden de onderzoeksresultaten besproken, beginnend met het literaire en sociaal-economische profiel van de respondenten (3.1), gevolgd door hun professionele activiteiten en tijdsbesteding (3.2). Daarna komen de inkomsten aan bod (3.3). Hoofdstuk 4 bundelt de meest opvallende cijfers.

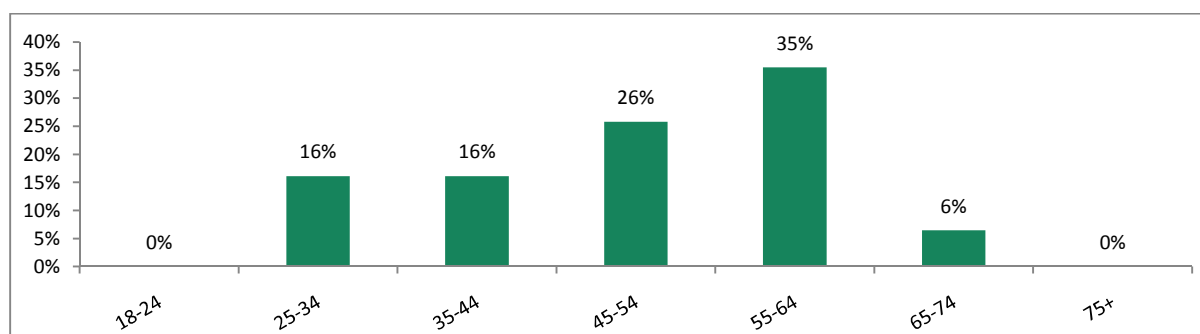
⁴ *Inkomensonderzoek bij literaire auteurs in Vlaanderen* (maart 2011)

3 RESULTATEN

3.1 Profiel van de vertalers

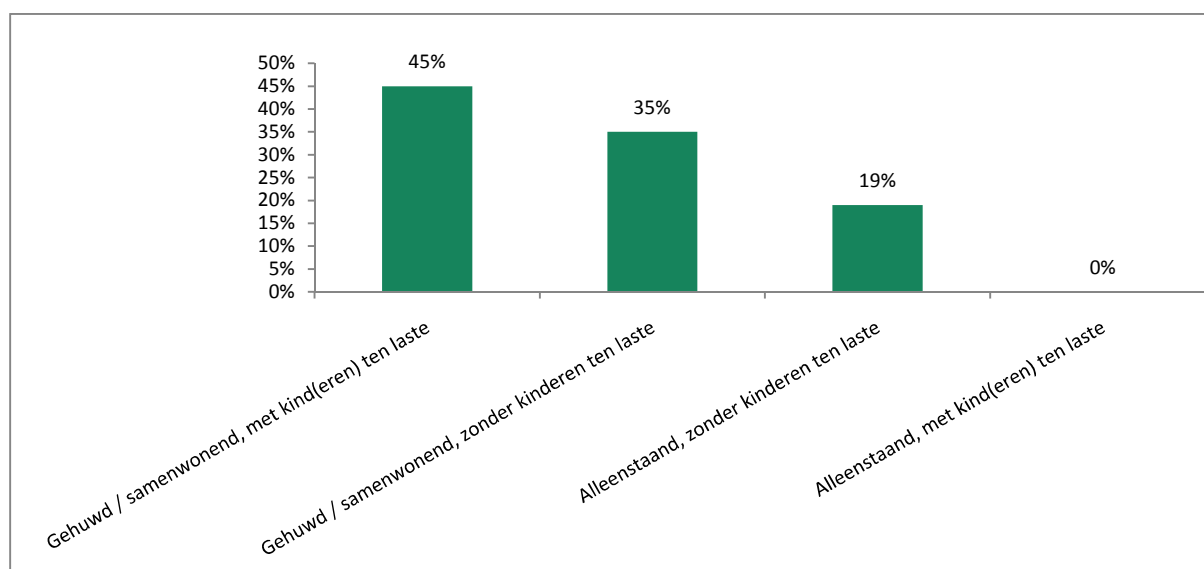
3.1.1 Sociaal-economisch

48% van de respondenten zijn vrouwen, 52% zijn mannen.⁵ Hun **leeftijd** situeert zich vooral tussen de 45 en 64 jaar. Niemand is jonger dan 25 of ouder dan 74 jaar.⁶ Bij vertalers ouder dan 55 jaar zijn meer mannen.

Grafiek 1: Wat is uw leeftijd?

Geen enkele respondent is alleenstaand met een of meer kinderen ten laste. 80% heeft een **partner**, 45% heeft ook een of meer **kinderen** ten laste. 19% is alleenstaand, zonder kinderen ten laste.

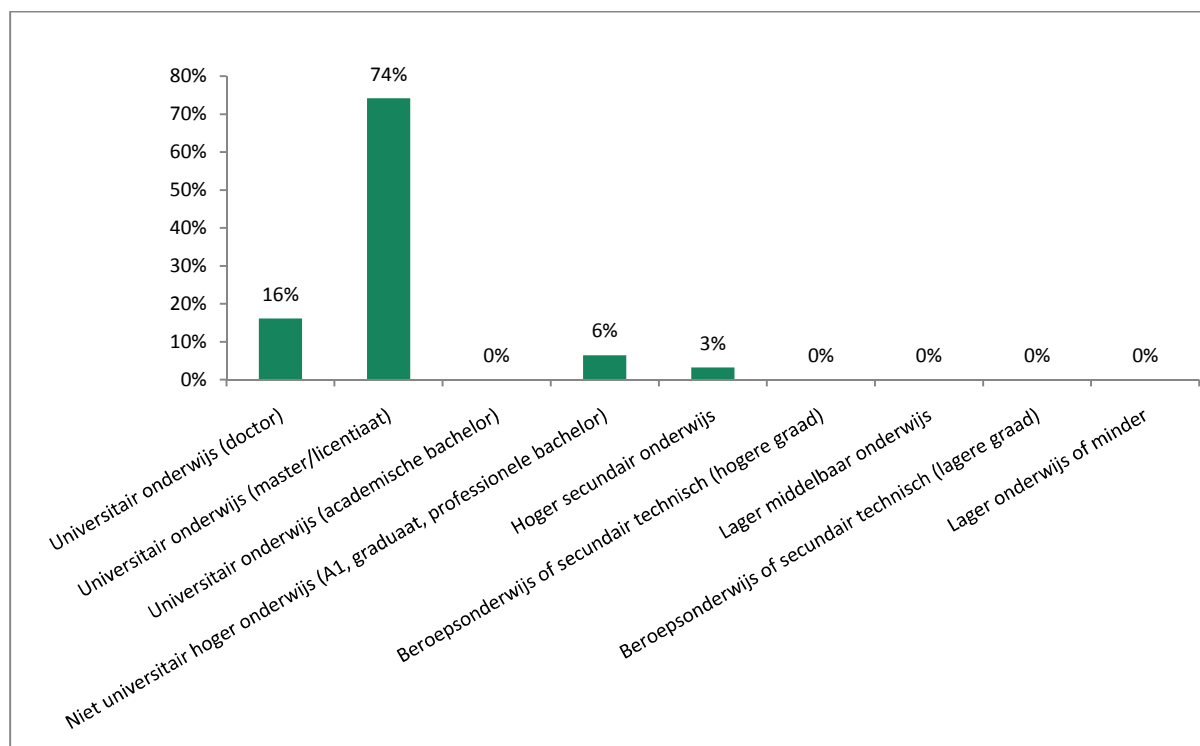

Grafiek 2: Wat is uw gezinssituatie?

⁵ Ook als gekeken wordt naar de volledige lijst mogelijke respondenten blijkt iets meer dan de helft onder hen mannen.

⁶ In het onderzoek *Literair vertalen: van twee kanten bekeken* bleek 60% van de Vlaamse respondenten vrouwelijk, met een gemiddelde leeftijd van 39,5 jaar. Mannelijke en vrouwelijke vertalers samen bleken gemiddeld 41 jaar, wat jonger is dan hun Nederlandse collega's met een gemiddelde leeftijd van 48 jaar.

De respondenten zijn opvallend hoog **opgeleid**: 90% behaalde een universitair diploma, 16% doctorerde. Iedereen maakte minstens het hoger secundair onderwijs af. Zo'n hoge opleidingsgraad is volgens geïnterviewde vertalers een absoluut minimum voor een kwalitatief goede vertaling. Vertalers moeten niet alleen de brontaal beheersen, ook de bijhorende culturele en literaire achtergrondkennis is nodig en daarvoor is een goede opleiding en voldoende belesen zijn onontbeerlijk. Ook een grondige kennis van en over de doeltaal Nederlands is volgens hen essentieel.

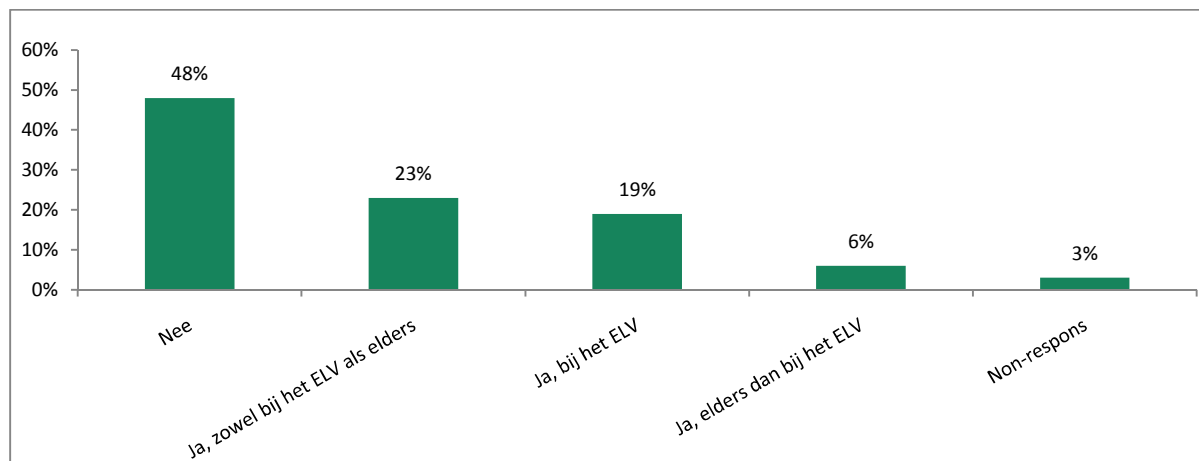
Grafiek 3: Wat is uw opleidingsniveau?

3.1.2 Literair

32% volgde een **opleiding** vertaalkunde in het hoger onderwijs. 58% studeerde af in een opleiding Taal- en Letterkunde, waaronder vooral Germaanse en Romaanse Talen, maar ook Slavische, Klassieke en Oosterse Talen. Dat minder vertalers een opleiding vertaalkunde volgden, kan (deels) verklaard worden doordat deze opleiding minder lang bestaat dan de opleidingen taal- en letterkunde. Maar geïnterviewde literaire vertalers wijzen ook op een zware onderbelichting van literatuur in de opleiding vertaalkunde, die veeleer gericht zou zijn op technisch, juridisch, medisch en economisch vertalen.

Aanvullende opleidingen vertalen werden gevolgd door 48% van de respondenten, meestal bij het Expertisecentrum Literair Vertalen (ELV, 42%), dat sinds 2001 opleiding en

deskundigheidsbevordering aanbiedt.⁷ 29% schoolde zich ook elders bij, zoals bij de K.U. Leuven, Universiteit Antwerpen, Universiteit Utrecht, of bij het Centre Européen de Traduction Littéraire (CETL). Er is geen verband tussen het niet volgen van een aanvullende opleiding vertalen en een hogere leeftijd. Vermoedelijk zijn veel vertalers niet voldoende op de hoogte van het aanbod aanvullende opleidingen.

Grafiek 4: Volgde/volgt u nog een aanvullende opleiding vertalen?

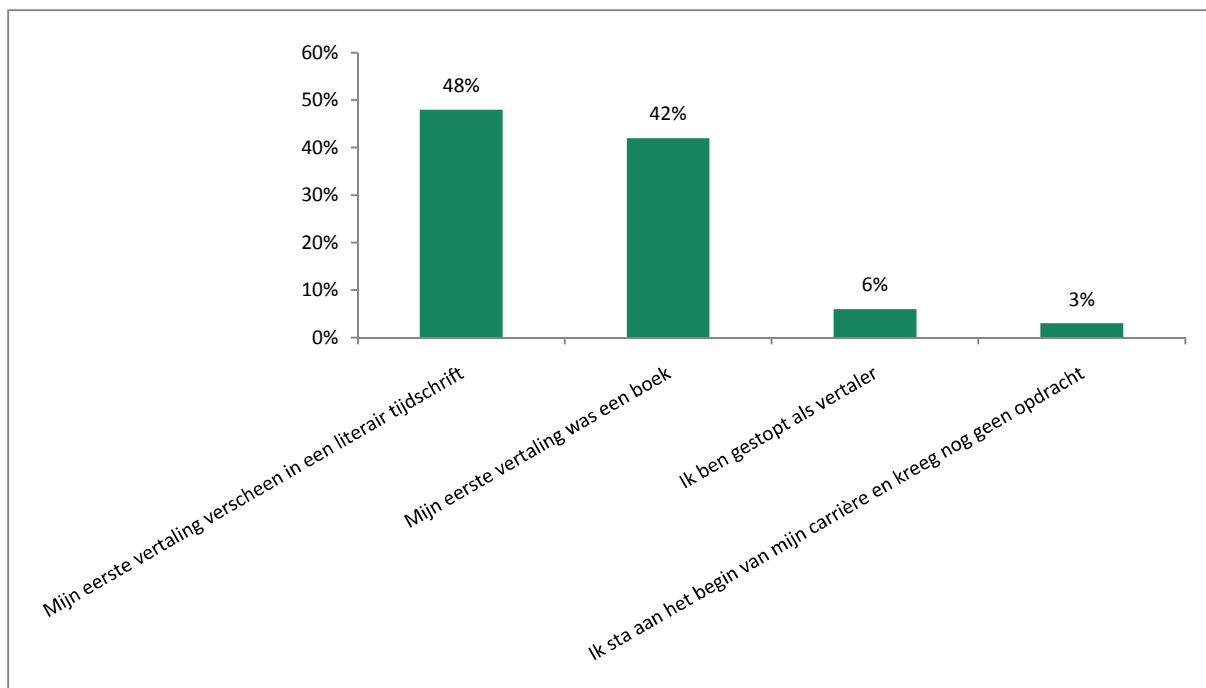
Gemiddeld hebben de respondenten een **loopbaan** van 18 jaar (gaande van 3 tot 40 jaar).⁸ 48% publiceerde een **eerste vertaling** in een literair tijdschrift, gemiddeld 20 jaar geleden. Voor 42% was hun eerste gepubliceerde vertaling een boek, dat gemiddeld 15 jaar geleden verscheen. Er is geen aantoonbaar verband tussen een hogere leeftijd en een boekvertaling als eerste publicatie. Het lijkt dus niet te kloppen dat de jongere generatie meestal eerst een vertaling publiceert in een tijdschrift voor ze aan een boek werken. Wel kunnen zo'n tijdschriftpublicaties belangrijk zijn bij het aanvragen van een subsidie:

Een stimuleringssubsidie voor beginnende literaire vertalers kan door een vertaler aangevraagd worden nadat hij zijn eerste literaire vertalingen heeft gepubliceerd. De gepubliceerde literaire vertalingen kunnen zowel in boekvorm als in cultureel-literaire tijdschriften en/of verzamelbundels verschenen zijn.

(Vlaams Fonds voor de Letteren)

⁷ 82% van de Vlaamse respondenten uit recent onderzoek van het ELV geeft aan dat het volgen van ELV-activiteiten heeft geholpen bij het werven van vertaalopdrachten, vooral door het leggen van contacten, maar ook door het versterken van inzicht in eigen kwaliteiten en zelfvertrouwen. 94% zegt dat de activiteiten hebben bijgedragen aan hun ontwikkeling. Wel zegt 38% iets gemist te hebben bij de gevolgde ELV-activiteiten, zoals informatie over de zakelijke en praktische kanten van het vak van literair vertaler.

⁸ Volgens het onderzoek *Literair vertalen: van twee kanten bekeken* heeft de Vlaamse vertaler een gemiddelde loopbaan van 13,5 jaar, voor Nederlandse vertalers is dat 15,5 jaar.

Grafiek 5: Waar publiceerde u uw eerste literaire vertaling?

Het bekomen van een **eerste opdracht** is voor beginnende vertalers in ieder geval erg moeilijk.⁹ In die context prijzen geïnterviewde vertalers de door het ELV georganiseerde mentoraten, waarbij een ervaren vertaler een startende vertaler begeleidt. Ook in een nichetaal is het voor beginnende vertalers moeilijk. Uitgeverijen zouden zelden iets laten vertalen uit een brontaal die ze zelf niet begrijpen, als ze het werk niet eerst in bijvoorbeeld een Engelse of Franse vertaling kunnen lezen.

Geïnterviewde vertalers benadrukken dat **netwerken** erg belangrijk is bij het verwerven van opdrachten. Namedropping door collega's bij opdrachtgevers heeft volgens hen meer gewicht dan een goed curriculum vitae. Ervaren vertalers die een naam opgebouwd hebben, moeten minder op zoek naar nieuwe opdrachten, al wordt hun ervaring niet beloond in het honorarium. De ervaring geeft volgens geïnterviewde vertalers wel een iets sterkere onderhandelingspositie bij de uitgeverij, al zijn daar grenzen aan.

6% van de respondenten vertaalde gedurende een aantal jaren (gemiddeld 2 jaar), maar stopte omdat ze een andere voltijdse job hebben en/of er geen nieuwe vertaalopdrachten zijn. 13% van de

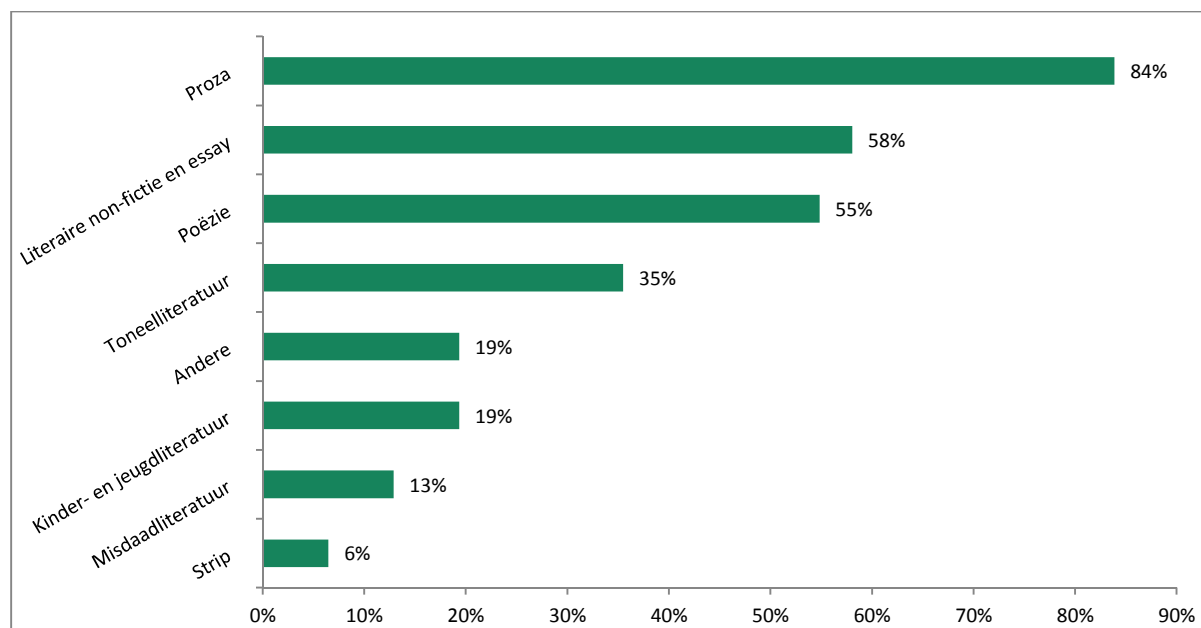
⁹ Uit onderzoek van het ELV blijken dit een aantal belangrijke obstakels bij het verwerven van opdrachten:

- Aangedragen titels zijn vaak (commercieel gezien) niet aantrekkelijk voor een uitgeverij, uitgevers zijn niet geïnteresseerd in bepaalde boeken.
- Netwerken wordt als moeilijk ervaren door gebrek aan tijd en aanleg, en het gebrek aan contacten is een obstakel.
- Het ontbreken van ervaring en/of naamsbekendheid.
- Sommige uitgeverijen willen niet met Vlaamse vertalers werken.

respondenten is momenteel **niet actief als vertaler**, maar is er niet volledig mee opgehouden. De voornaamste reden daarvoor is het hebben van een andere voltijdse job.¹⁰

Gemiddeld vertaalt men uit 3 verschillende **genres**, vooral proza, poëzie en literaire non-fictie en essay. 84% van de respondenten vertaalt onder meer proza, 52% duidde proza als primair genre aan. 13% deed dat voor kinder- en jeugdliteratuur, 19% voor poëzie, 6% voor misdaadliteratuur en 4% voor toneelliteratuur, literaire non-fictie en essay en andere genres (bijvoorbeeld operalibretti). Niemand vertaalt in hoofdzaak strips. Als secundaire genres duidt men vooral literaire non-fictie en essay (29%), proza (19%) en poëzie (16%) aan.

Meer dan de helft van de respondenten (55%) vertaalt onder meer **poëzie**, een vijfde (19%) doet dat in hoofdzaak. Vlamingen staan notoir sterk in dit genre, waarbij het randstadidroom een minder grote rol speelt. Hetzelfde geldt voor het vertalen van klassieke werken, waarbij evenmin een modieuze taal nodig is. Bovendien is er volgens geïnterviewde vertalers minder vaak sprake van een strakke deadline bij dit soort vertaalwerk, wat in het voordeel kan zijn van Vlaamse vertalers die er vaak nog ander werk op na houden.¹¹

Grafiek 6: Welke literaire genres vertaalt u? (meerdere antwoorden mogelijk, gemiddeld 3 antwoorden opgegeven)

26% van de respondenten vermeldt slechts één **brontaal** waaruit men vertaalt naar het Nederlands. Andere respondenten geven meerdere brontalen aan, gemiddeld zijn dat er 2,7. Geïnterviewde prozavertalers vinden dit een opvallend hoog cijfer, voor poëzie. Men kan zich volgens hen in niet

¹⁰ Uit onderzoek van het ELV komt "te weinig tijd beschikbaar" als belangrijkste reden voor het stoppen als literair vertaler naar voren.

¹¹ Zie 3.2.1. *Professionele activiteiten*, grafiek 7.

meer dan 1 taal echt specialiseren. Vermoedelijk duiden respondenten brontalen aan waaruit ze nog niet vertaald hebben, maar waarvan ze zichzelf in staat achten het wel aan te kunnen.

Voorals Frans, Engels en Duits zijn populair bij Vlaamse vertalers: 68% van de respondenten vertaalt uit het Frans, 42% uit het Engels en 39% uit het Duits. Daarna volgen Italiaans (26%) en Spaans (16%). 32% vermeldde Frans als primaire brontaal, 16% deed dat voor Engels en 19% voor Duits.¹² Andere talen die genoemd werden door de respondenten zijn Pools, Chinees, Noors, Portugees, Rwandees, Latijn of Grieks.

Tabel 1: Uit welke brontaal/brontalen vertaalt u naar het Nederlands? (meerdere antwoorden mogelijk, gemiddeld 2,7 antwoorden opgegeven)

	Frans	Engels	Duits	Italiaans	Spaans	Japans	Andere
Primaire brontaal	10	5	6	3	3	2	2
Secundaire brontaal	9	5	3	3	1	-	2
Tertiaire brontaal	2	2	3	1	1	-	2
Quartaire brontaal	-	1	-	1	-	-	3
Quintaire brontaal	-	-	-	-	-	-	1
Totaal	21 (68%)	13 (42%)	12 (39%)	8 (26%)	5 (16%)	2 (6%)	10 (32%)

Volgens sommige geïnterviewde vertalers is er sprake van **golfbewegingen** en modes met betrekking tot brontalen. Momenteel zouden er voor het Frans meer vertalers dan opdrachten zijn, de taal lijkt minder populair sinds midden jaren '90, begin jaren 2000. Italiaans daarentegen is sinds een paar jaar opnieuw aan een opgang bezig: in het spoor van bestsellende auteurs als Sandro Veronesi en Paolo Giordano worden andere Italiaanse auteurs ook opgepikt door uitgeverijen. Hetzelfde gebeurde in de jaren tachtig voor Latijns-Amerikaanse literatuur door auteurs als Gabriel García Márquez en Mario Vargas Llosa, en in de jaren negentig voor Scandinavische (misdaad-)literatuur en Hongaarse literatuur, in het kielzog van bijvoorbeeld Sándor Márai. Geïnterviewde vertalers merken op dat zo'n modes nog meer spelen naargelang de brontaal specifiek is, maar eens zo'n niche uitgeput is, zouden uitgeverijen op zoek gaan naar een nieuwe wending in hun aanbod.

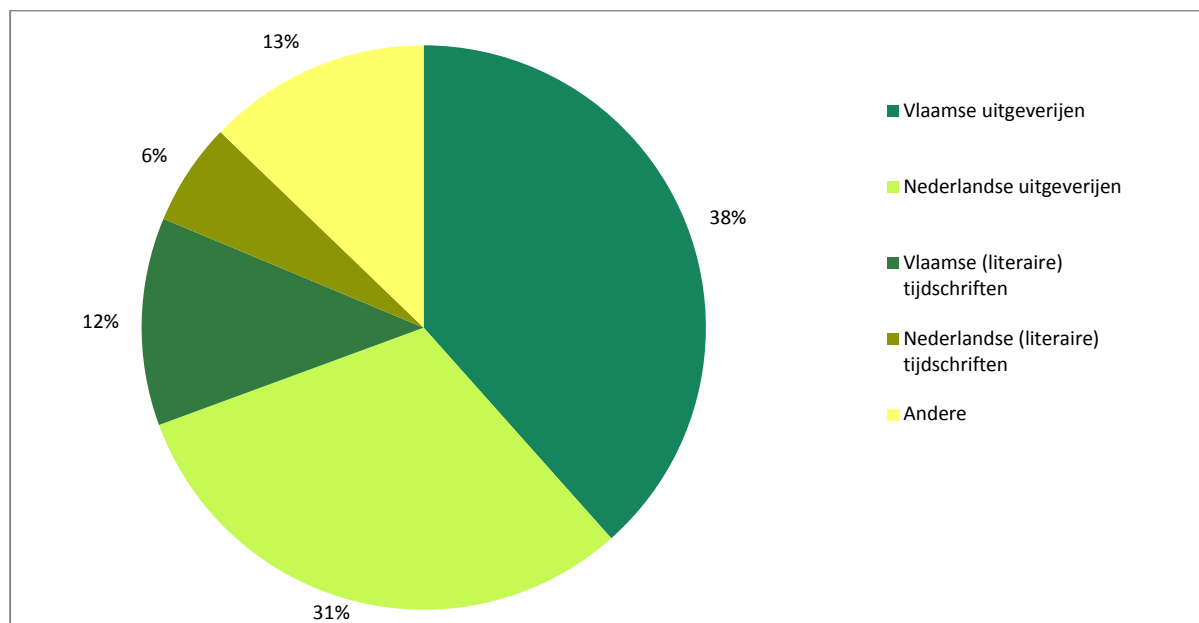
¹² Vlamingen vertalen volgens het onderzoek *Literair vertalen: van twee kanten bekeken* vooral uit het Frans, naast Italiaans en Duits. Nederlanders zouden zich eerder toeleggen op Engels, Portugees en Spaans. Ook het ELV becijferde dat Vlaamse vertalers vaker vertalen uit het Duits, Frans en Italiaans, vergeleken met hun Nederlandse collega's.

84% van de respondenten gaf aan proza te vertalen, **gemiddeld publiceerden** zij 5 romans en/of verhalenbundels. Vertalers van kinder- en jeugdliteratuur (19%) publiceerden gemiddeld 8 boeken, poëzievertalers (55%) gemiddeld 13 bundels. Voor theater (35%) en non-fictie (58%) liggen de cijfers lager: van deze genres werden gemiddeld respectievelijk 4 en 3 werken vertaald. De respondenten vertaalden gemiddeld 12 publicaties van minimum 5 bladzijden of 5 gedichten in een literair tijdschrift. De publicatie van vertaalde fragmenten in een literair tijdschrift kan een opstap zijn om een volledig boek van de vertaalde auteur te mogen/kunnen vertalen.

Andere werken, zoals libretti, worden vertaald door 19% van de respondenten, gemiddeld gaat het over 6 publicaties. 32% werkt ook als niet-literair/technisch vertaler. In die hoedanigheid publiceerden zij gemiddeld 10 werken. Vertalers van strips (6%) publiceerden 1 werk.

De aantallen verschillen weinig bij vertalers in hoofdberoep: zij publiceerden gemiddeld 6 romans, 9 jeugdboeken, 9 poëziebundels, 4 non-fictie werken, 4 theaterteksten, 13 publicaties in tijdschriften en 17 niet-literaire werken.

Van het totaal aantal werken die Vlaamse vertalers de voorbije 3 jaar vertaalden, gebeurde 38% **in opdracht van** Vlaamse uitgeverijen en 31% in opdracht van Nederlandse uitgeverijen. 18% van de opdrachten kwam van Vlaamse en Nederlandse literaire tijdschriften. 13% had (ook) andere opdrachtgevers en/of vertaalde op eigen initiatief.

Grafiek 7: Van welke opdrachtgevers kregen Vlaamse literaire vertalers de voorbije 3 jaar hun opdrachten?

29% vertaalt vrijwel uitsluitend in opdracht van Vlaamse uitgeverijen, 16% doet dat zo goed als alleen in opdracht van Nederlandse uitgeverijen. 10% werkt uitsluitend op eigen initiatief of voor een andere opdrachtgever dan Vlaamse en Nederlandse uitgeverijen en literaire tijdschriften.

Vertalers van jeugdliteratuur uit dit onderzoek werken niet opvallend meer voor Nederlandse uitgeverijen, wel integendeel. Zij werken nooit voor tijdschriften. Poëzievertalers werken vaker voor Vlaamse opdrachtgevers, en nooit voor Nederlandse literaire tijdschriften. Prozavertalers werken vaker voor Nederlandse uitgeverijen dan voor Vlaamse. Maar hun werk wordt vaker gepubliceerd in Vlaamse tijdschriften dan in Nederlandse.

Geïnterviewde vertalers merken op dat Nederlandse uitgeverijen meestal eerst hun eigen pool literaire vertalers aanspreken, vooraleer ze een Vlaamse vertaler inschakelen. Zelf naar een uitgeverij stappen met een boek dat je graag wil vertalen zou erg afgeraden worden, zeker als beginnend vertaler. Eens je een langere relatie hebt met een uitgever, kan het volgens vertalers wel.

3.1.3 Samenvatting

De gemiddelde **leeftijd** van de respondenten ligt vrij hoog. Geïnterviewde vertalers bevestigen dat de vergrijzing van de Vlaamse vertalers een reëel probleem is. Een gebrek aan enthousiasme is er volgens geïnterviewde vertalers niet, maar jongeren die voor het vak willen kiezen, hebben het heel moeilijk om een eerste opdracht te krijgen. Velen geven het op en kiezen voor een job met een zekerder inkomen. De oudere vertalers hebben vaak geen afbetalingen meer, en minder of geen kinderen ten laste, waardoor het een minder groot risico is om de stap naar het vak te zetten. Opvallend is ook dat geen enkele vertaler alleenstaand is met een of meer kinderen ten laste.

Niet minder dan 90% van de respondenten behaalde een universitair **diploma**. Een degelijke opleiding is volgens geïnterviewde vertalers onontbeerlijk om kwalitatief goede vertalingen te maken. Men moet niet alleen de brontaal beheersen, ook culturele en literaire achtergrondkennis is noodzakelijk.

Een derde van de respondenten volgde een **opleiding** vertaalkunde, bijna twee derde studeerde af in een richting taal- en letterkunde. Beide opleidingen zouden echter onvoldoende aandacht besteden aan literair vertalen volgens geïnterviewde vertalers. Er wordt reikhalzend uitgekeken naar de nieuwe Vlaams-Nederlandse masteropleiding literair vertalen, die vermoedelijk start in september 2012.

Aanvullende opleidingen literair vertalen werden gevolgd door de helft van de respondenten, meestal bij het Expertisecentrum Literair Vertalen. Er is geen verband tussen een hogere leeftijd en het niet gevolgd hebben van zo'n opleidingen. Voor veel vertalers zijn de opleidingen vooral belangrijk om zichtbaar te blijven, ervaringen uit te wisselen met collega's en te netwerken.

Een **eerste vertaling** is niet noodzakelijk een publicatie in een literair tijdschrift: voor 48% van de respondenten was dit zo, maar 42% vertaalde meteen een volledig boek als eerste opdracht. De respondenten hebben een loopbaan van gemiddeld 18 jaar, voor de vertalers in hoofdberoep is dit 13 jaar. Het bekomen van een (eerste) opdracht is in ieder geval erg moeilijk. Geïnterviewde vertalers benadrukken het belang van mondig zijn: tegengesteld aan het rustige en teruggetrokken karakter van het vak vertaler, moet die wel een mondige ondernemer zijn die kan netwerken.

Gemiddeld vertaalt men uit 3 verschillende **genres**, vooral proza, poëzie en literaire non-fictie en essay. Een vijfde van de respondenten vertaalt in hoofdzaak poëzie, een genre waarin Vlamingen notoir sterk staan omdat het randstadidroom een minder grote rol speelt en de vertaler dus meer vrijheid heeft qua taalgebruik.

Een kwart van de respondenten (26%) vertaalt uit 1 **brontaal**, andere vertalers gaven meerdere brontalen aan, gemiddeld zijn dat er 2,7. Vooral Frans, Engels en Duits werden genoemd. Een aantal geïnterviewde prozavertalers vindt dat je je eigenlijk maar in 1 taal echt kan specialiseren. Volgens hen is dat ook aangeraden om een carrière als literair vertaler uit te bouwen. Uitgeverijen zouden immers vaak iemand zoeken met ervaring in een bepaalde taal. Vermoedelijk duiden respondenten brontalen aan waaruit ze nog niet vertaald hebben, maar waarvan ze zichzelf wel in staat achten het te kunnen.

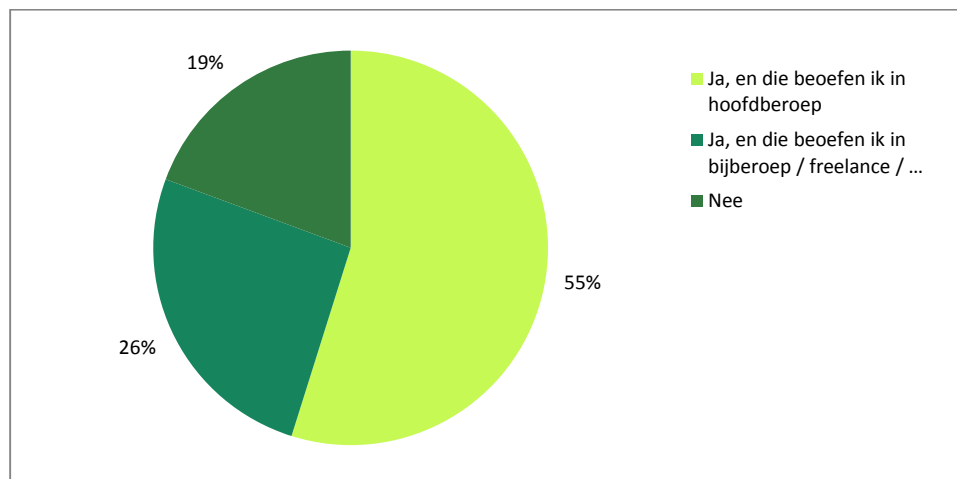
Enkele geïnterviewde vertalers wijzen op **modes** in brontalen: Frans bijvoorbeeld is een periode erg populair geweest, maar nu zouden er meer vertalers zijn voor die taal dan opdrachten.

De voorbije 3 jaar stonden Vlaamse uitgeverijen in voor 38% van de **opdrachten** die onze respondenten kregen. Nederlandse uitgeverijen waren goed voor 31% van de opdrachten en Vlaamse en Nederlandse literaire tijdschriften 18%. 13% van de vertalingen ontstond op eigen initiatief en/of voor andere opdrachtgevers. Geïnterviewde vertalers merken op dat Nederlandse uitgeverijen eerst hun eigen pool vertalers aanspreken, vooraleer ze een Vlaamse vertaler contacteren.

3.2 Professionele activiteiten en tijdsbesteding

3.2.1 Professionele activiteiten

55% beoefent een **ander beroep** naast literair vertalen, en doet dat in hoofdberoep. 26% houdt er andere beroepsactiviteiten op na in bijberoep of freelance terwijl 19% geen ander beroep beoefent naast het literair vertaalwerk.

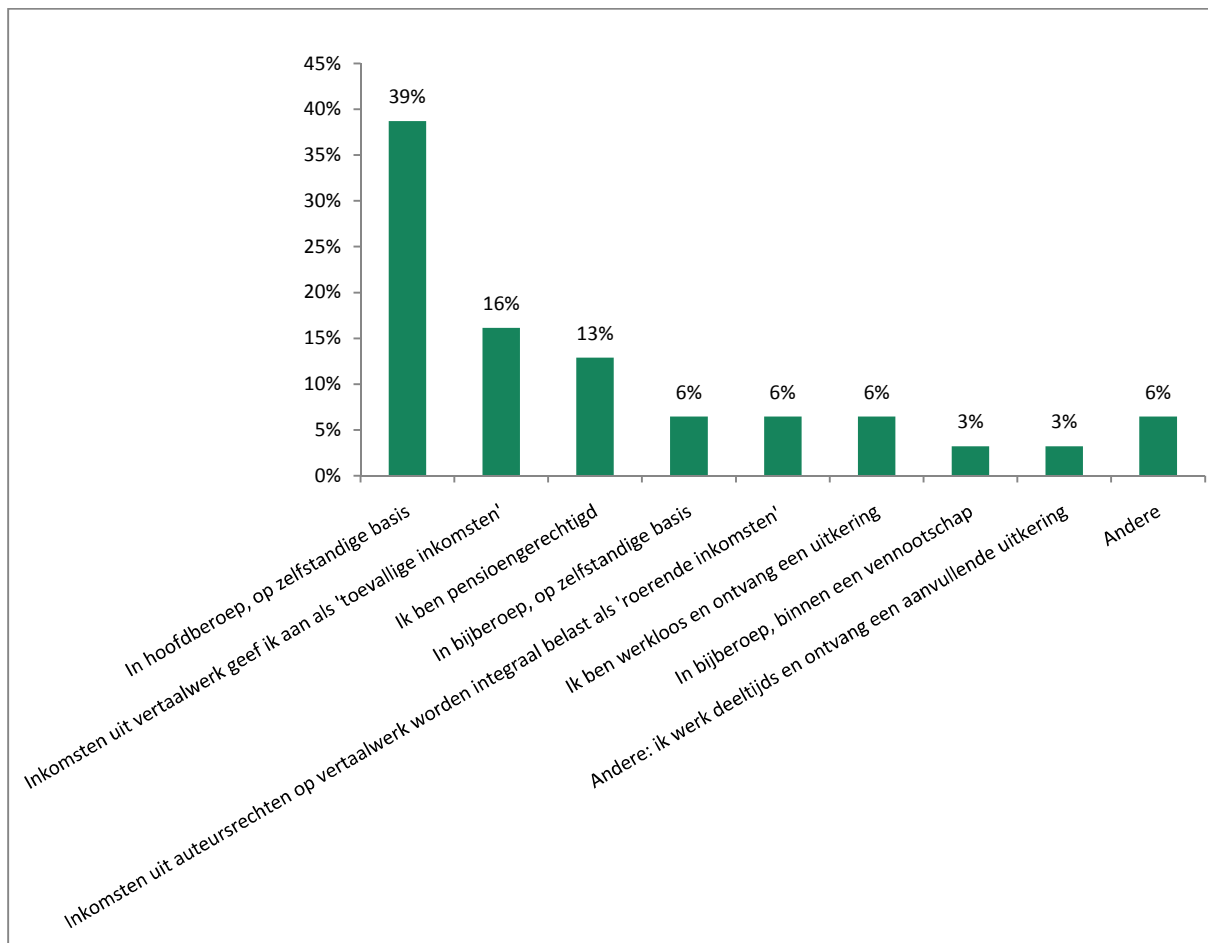
Grafiek 8: Oefent u nog andere betaalde beroepsactiviteiten uit naast uw vertaalwerkzaamheden?

Het meest aangenomen **sociaal statuut** is dat van zelfstandige in hoofdberoep (39%). Dat is een opvallend hoog cijfer, maar een aantal voert onder het statuut zelfstandige in hoofdberoep verschillende beroepsactiviteiten uit, waaronder in de eerste plaats literair vertalen, maar ook niet-literair vertaalwerk is een belangrijke bron van inkomsten voor veel vertalers. Ook ander literair werk, tekstcorrecties, redactiewerk, copywriting, etc. staan op het lijstje van veel zelfstandigen. Opvallend is dat bijna alle zelfstandigen in hoofdberoep (92%) een partner hebben en dat drie kwart onder hen minstens 45 jaar oud is. In Nederland zou 70% van de literaire vertalers dat doen in hoofdberoep.¹³

Wanneer inkomsten uit vertaalwerk onregelmatig zijn, kunnen die in de aangifte inkomstenbelasting aanvankelijk aangegeven worden als 'toevallige inkomsten' (16%). Na enkele jaren zal de fiscus het 'toevallige' karakter verwerpen en deze inkomsten als 'baten van andere winstgevende activiteiten' gaan belasten alsook opleggen om het sociaal statuut van zelfstandige in bijberoep aan te nemen. Inkomsten uit auteursrechten op literair vertaalwerk worden in principe als 'roerende inkomsten' belast aan 15% mits die inkomsten lager zijn dan 51.290 euro. Op inkomsten uit auteursrechten zijn

¹³ Zie *Literair vertalen: van twee kanten bekeken*(2006).

geen sociale bijdragen verschuldigd. Slechts 6% zegt inkomsten uit auteursrechten op die manier aan te geven.

Grafiek 9: Onder welk sociaal statuut beoefent u uw vertaalwerkzaamheden?

3.2.2 Tijdsbesteding en nevenactiviteiten

De respondenten in dit onderzoek werken gemiddeld 44 uren per week. Gemiddeld gaat 46% van die tijd, of 21 uren per week, naar literair vertalen. 13% besteedt minstens 85% van zijn werktijd, of 38 uren per week, aan literair vertalen. Het gaat hier om vertalers in hoofdberoep, die gemiddeld 46 uur per week werken. Voor alle vertalers in hoofdberoep samen geldt dat ze gemiddeld 67% van hun werktijd, of 31 uren per week, spenderen aan literair vertalen. 26% van de respondenten kan en/of wil minder dan een vierde van hun werktijd, of gemiddeld 5 uren per week, besteden aan literair vertaalwerk.

39% (N=12) werkt ook aan niet-literair/technisch vertaalwerk. Gemiddeld besteden zij 15 uren van hun wekelijkse werktijd daaraan. Overig literair werk, zoals een eigen roman, staat op de agenda bij 35% van de vertalers, en neemt gemiddeld 10 uren van hun werktijd in.

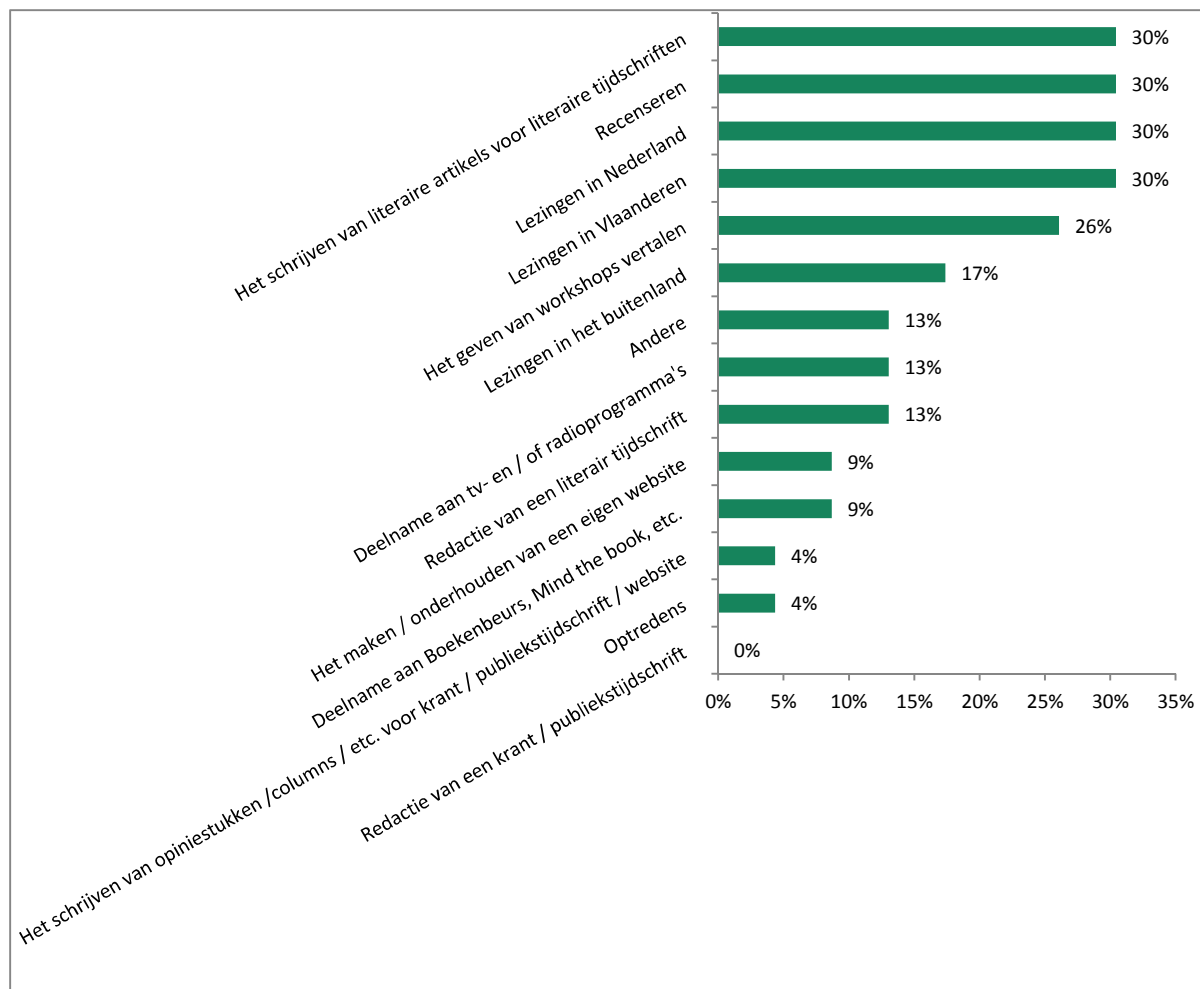
Alle vertalers die nog een ander beroep hebben, besteden gemiddeld 26 uren per week daaraan. Diegenen die hun ander beroep in hoofdberoep uitoefenen, besteden er gemiddeld 34 uren van hun werktijd aan.

De meeste voltijdse vertalers vinden drie boeken per jaar, of zo'n 200.000 woorden, het maximum qua haalbare **workload**. Meer boeken vertalen zou betekenen dat ze te snel moeten werken, en dus inboeten op kwaliteit. Dit cijfer is weliswaar afhankelijk van de moeilijkheidsgraad van de brontekst en brontaal, en gaat niet op voor poëzie.

61% (N=14) beoefent **literaire nevenactiviteiten** zoals het geven van workshops, lezingen, redactiewerk of recenseren. Gemiddeld beoefenen zij er 3,5. 'Andere' literaire nevenactiviteiten zijn bijvoorbeeld het schrijven van leesrapporten voor uitgeverijen.

30% van de respondenten zegt lezingen te geven, een hoog aantal. Vertalers kunnen gevraagd worden voor lezingen over het vak, of om als expert over een auteur te praten. In praktijk zijn daar volgens geïnterviewde vertalers echter niet veel voorbeelden van, behalve bij poëzievertalers. Het lijkt er op dat respondenten dit aangevinkt hebben als een mogelijkheid, eerder dan als een gerealiseerde nevenactiviteit. Ook vertalers die ooit eens één lezing gegeven hebben, kunnen dit aangeduid hebben.

Geïnterviewde vertalers merken in deze context op dat een aantal van die nevenactiviteiten, zoals redactiewerk, erg laag gehonoreerd wordt in verhouding tot de tijd die men er aan werkt, maar het is een manier om zichzelf in de markt te houden en het CV aan te vullen. Dezelfde opmerking wordt gemaakt over het vertalen voor literaire tijdschriften. Vaak zijn dat erg moeilijke en dus prestigieuze opdrachten, maar ze vergen veel tijd en worden meestal niet goed betaald.

Grafiek 10: Welke literaire nevenactiviteiten beoefent u naast het vertalen? (N=19, meerdere antwoorden mogelijk, gemiddeld 3,5 antwoorden opgegeven)

3.2.3 Samenvatting

Het eerder geciteerde artikel uit De Standaard dat spreekt over hooguit een dozijn fulltime literaire vertalers in Vlaanderen is een overschatting volgens zowat alle geïnterviewde vertalers. Volgens hen zijn de collega's die voltijds bezig zijn met literair vertalen op 1 hand te tellen.

Toch zegt 39% van de respondenten vertaler te zijn **in hoofdberoep**, een vrij hoog aantal. Vermoedelijk gaat het over vertalers die onder dat zelfde statuut nog andere activiteiten beoefenen naast literair vertalen, vooral niet-literair vertalen, maar ook redactiewerk, copywriting, etc. Tegenover Nederland is het een laag cijfer: daar is 70% van de literaire vertalers voltijds aan de slag.

Inkomsten uit auteursrechten op literair vertaalwerk worden in principe als 'roerende inkomsten' belast aan 15% mits die inkomsten lager zijn dan 51.290 euro. Op inkomsten uit auteursrechten zijn geen sociale bijdragen verschuldigd. Slechts 6% zegt inkomsten uit auteursrechten op die manier aan te geven.

De literaire vertalers uit ons onderzoek werken gemiddeld **44 uren per week**. Gemiddeld 20 uren daarvan besteden ze aan literair vertalen, voor vertalers in hoofdberoep is dat 31 uren. Een kwart van de respondenten kan en/of wil minder dan 5 uren per week besteden aan literair vertaalwerk.

81% van de respondenten beoefent nog een **ander beroep** naast literair vertalen, 55% doet dat in hoofdberoep. Zij besteden gemiddeld 25 uren per week aan die andere job. Voor velen is het een moeilijk evenwicht: de andere job betekent financiële zekerheid, maar houdt ook in dat er veel minder tijd overblijft voor het vertalen. Bovendien bouw je zo minder praktijkervaring op, wat dan weer nadelig kan zijn tegenover (Nederlandse) collega's.

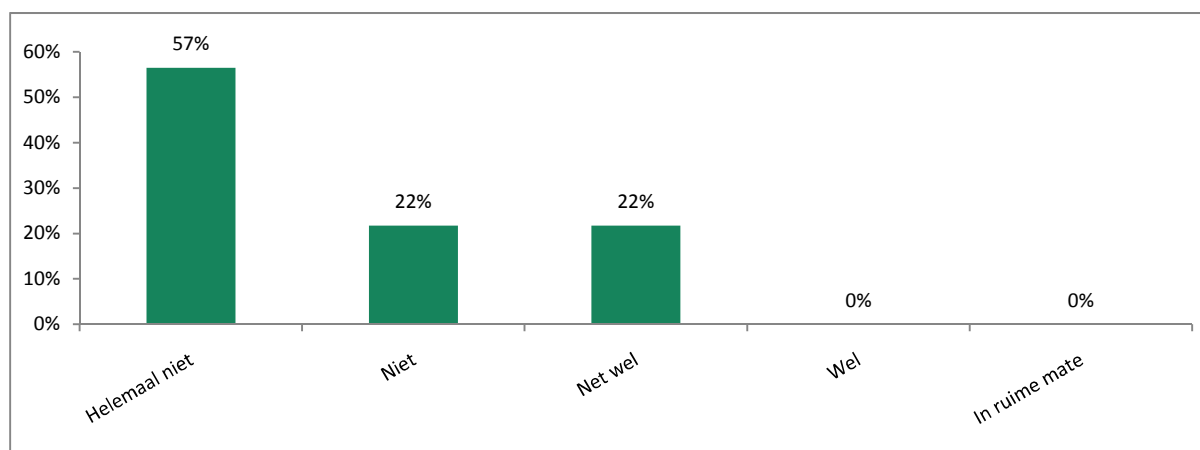
61% van de respondenten werkt mee aan **literaire nevenactiviteiten**, zoals redactiewerk, het schrijven van literaire artikels of lezingen. 30% zegt lezingen te geven. Volgens geïnterviewde vertalers moet die 30% vooral bij poëzievertalers gezocht worden.

In ieder geval zijn nevenactiviteiten geen belangrijke bron van inkomsten voor vertalers.¹⁴ Het geven van workshops, redactiewerk en recenseren worden eerder gezien als een manier om zichzelf in de markt te houden, zichtbaar te blijven en om netwerken levendig te houden.

¹⁴ Dit in tegenstelling tot literaire auteurs: tijdens de vorige fase van dit inkomensonderzoek bleek dat lezingen voor hen een erg belangrijke bron van inkomsten zijn.

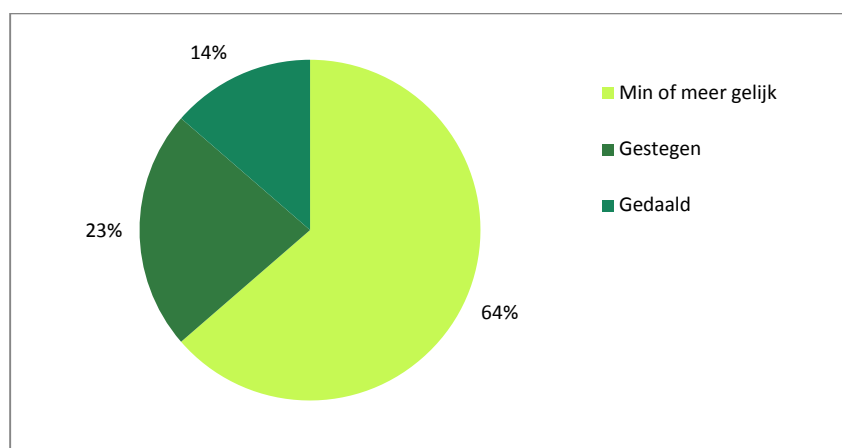
3.3 Inkomsten

79% kan **niet tot helemaal niet rondkomen** met zijn of haar inkomsten uit literaire vertaalwerkzaamheden. 22% kan dat net wel, maar niemand geeft aan wel of in ruime mate te kunnen leven van hun literaire vertaalinkomsten. Bij degenen die kunnen rondkomen met hun vertaalinkomsten, ontving 83% de voorbije 3 jaar subsidie, bij diegenen die niet kunnen rondkomen, ontving 44% de voorbije 3 jaar subsidie. Van de 79% die niet kan rondkomen, zegt de helft dat wel te willen.

Grafiek 11: Volstaat uw inkomen uit uw literaire vertaalwerkzaamheden om rond te komen?

Voor 64% van de respondenten bleven hun inkomsten uit hun literaire vertaalwerkzaamheden de voorbije 3 jaar min of meer gelijk. 23% merkt een stijging op, voor 14% daalden de inkomsten.

Grafiek 12: Hoe zijn uw inkomsten uit uw literaire vertaalwerkzaamheden geëvolueerd de voorbije 3 jaar?

3.3.1 Inkomsten uit literaire vertaalwerkzaamheden

A. Honorarium en royalty's

Een "redelijk en gangbaar tarief" van **6,3 eurocent per woord** voor het vertaalhonorarium wordt gehanteerd bij het Nederlandse¹⁵ modelcontract voor vertalingen van literair werk. Het uitgangspunt voor de berekening is over het algemeen het aantal woorden in de brontaal, dat wordt vermenigvuldigd met het gangbare tarief. Maar dat levert problemen op bij talen die qua vorm sterk afwijken van het Nederlands, bijvoorbeeld talen als Chinees en Japans die worden geschreven in karakters. In dat geval kan er bijvoorbeeld een vaste opslag (percentage) bovenop het woordtarief bedongen worden of wordt een proefvertaling gemaakt en aan de hand daarvan wordt het verschil in het aantal woorden tussen de brontaal en de doeltaal geraamd.

Uitgeverijen zijn echter niet verplicht het gangbare tarief te hanteren. Voor de Letterenfonds is het wel een minimumeis bij het toekennen van subsidies. De marktтарieven voor vertalingen in Vlaanderen en Nederland zouden bij de laagste van de rijke Europese landen horen, bekeken over volledig Europa behoren de tarieven tot de middenmoot.¹⁶ Belangrijk is wel dat weinig andere landen zo'n uitgebouwd subsidiesysteem hebben.

Vooraf tegenover de marktprijzen voor niet-literaire en technische vertalingen vinden literaire vertalers 6,3 eurocent per woord erg weinig. Niet-literaire vertalingen worden vaak dubbel zo hoog gehonoreerd¹⁷ en zijn bovendien veel sneller te maken.

De gangbare woordprijs voor poëzievertalingen is voor velen een pijnpunt. Met de huidige vergoeding van **2,22 euro per regel en een minimum van 38,78 euro per gedicht**, noemen vertalers het vertalen van poëzie "liefdeswerk". Omdat uitgeverijen dit vaak niet meer kunnen betalen, springen de diensten van cultuur van de brontaal soms bij.

Gemiddeld ontvingen de respondenten de voorbije 3 jaar **4630 euro netto per jaar aan honoraria en royalty's**. De bedragen lopen uiteen van minimum 25 tot maximum 15000 euro. Vertalers in hoofdberoep ontvingen gemiddeld **7000 euro netto per jaar**.

59% van de respondenten ontvangt nooit een aanvullende vergoeding voor de verkoop van exemplaren van hun werk naast het basishonorarium. In dat basishonorarium is volgens het modelcontract echter al een royaltyvergoeding voor de eerste 2500 exemplaren inbegrepen:

¹⁵ Het modelcontract bestaat op dit ogenblik enkel in Nederland.

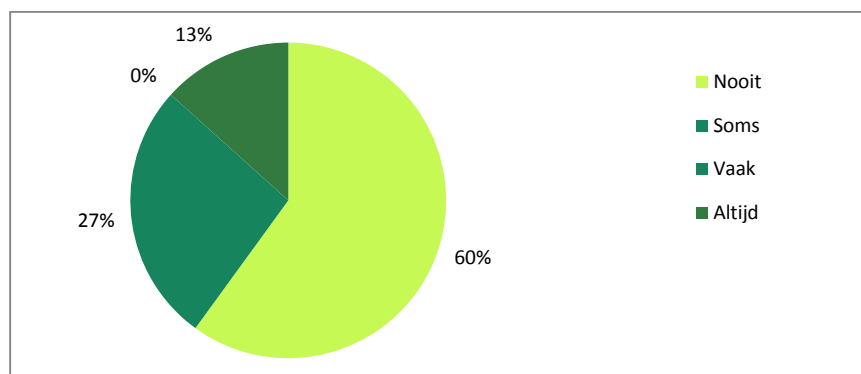
¹⁶ Zie *Overigens schitterend vertaald* (2008).

¹⁷ Volgens geïnterviewde vertalers gaat het over ongeveer 10, 12 tot zelfs 18 eurocent per woord, of 1,20 euro per zin van zo'n 60 aanslagen.

De vertaler zal als honorarium ontvangen voor de eerste 2500 exemplaren een bedrag van €..., hetgeen overeenkomt met een royaltyhonorarium van €... per verkocht exemplaar.

(Modelcontract voor de uitgave van een vertaling van een literair werk)

27% van de respondenten krijgt soms een aanvullende vergoeding, 14% zegt altijd een vergoeding te krijgen. Oplages boven de 2500 exemplaren zijn echter zeldzaam. Geïnterviewde vertalers vermoeden dat de echte bestsellers meestal door Nederlandse collega's vertaald worden. Sommigen spreken over een vergoeding van 5% op de verkoopprijs bij bepaalde licentie-uitgaven, maar meestal gaat het over een vergoeding van 1% vanaf 2500 exemplaren en 2% vanaf 5000 exemplaren of 1% bij heruitgaven in pocketvorm, conform het modelcontract.

Grafiek 13: Ontvangt u voor uw literaire werkzaamheden naast uw basishonorarium ook aanvullende vergoedingen voor de verkoop van exemplaren van uw werk?

Nevenrechten, zoals bij een bewerking voor radio, theater of tv, worden gelijk verdeeld tussen de uitgever en de vertaler. In de praktijk komt dit echter zelden voor volgens geïnterviewde vertalers. De vergoeding voor e-books is nog niet aan de orde voor veel vertalingen. Bij diegenen waar het wel al in het contract staat, gelden meestal dezelfde percentages als bij de royalty's: 1% vanaf 2500 exemplaren, 2% vanaf 5000 exemplaren. Al begint de telling dan opnieuw vanaf het eerste verkochte e-book en loopt die dus niet verder op het aantal verkochte papieren boeken.

B. Auteursrechten

Reprografierechten zijn een collectief auteursrecht dat geïnd wordt door Reprobel¹⁸ en uitbetaald wordt aan auteurs en vertalers door beheersvennootschappen als Sabam, SACD/SCAM, SOFAM, etc. Leenrecht, de vergoeding voor openbare uitlening, wordt geïnd door Reprobel, de uitbetaling gebeurt door de beheersvennootschap waarbij de vertaler is aangesloten.

58% van de vertalers uit dit onderzoek ontving de voorbije 3 jaar geen vergoeding voor reprografierecht en leenrecht, een erg hoog aantal. Vermoedelijk zijn die vertalers niet voldoende op de hoogte van deze rechten. Voor degenen die wel geld ontvingen, lag het bedrag gemiddeld op **431**

¹⁸ Het gaat om auteursrechtelijke heffingen op kopieertoestellen en op kopieën.

euro netto per jaar, met een minimum van 15 euro tot maximum 1500 euro. Vertalers in hoofdberoep ontvingen gemiddeld **465 euro** per jaar.

C. Subsidies en beurzen

Vlaamse literaire vertalers kunnen sinds kort bij één loket een beurs aanvragen, ofwel het Vlaams Fonds voor de Letteren (VFL), ofwel het Nederlands Letterenfonds (NLF). Wanneer de aanvraag afgekeurd wordt, kan de vertaler geen subsidie meer aanvragen voor hetzelfde project bij het andere fonds. Samen geven het Nederlands Letterenfonds en het Vlaams Fonds voor de Letteren jaarlijks zo'n 2.000.000 euro aan projectwerkbeurzen en stimuleringsubsidies voor vertalers uit.¹⁹

Een Vlaamse literaire vertaler kan een **stimuleringssubsidie** of **projectbeurs** ontvangen. De stimuleringssubsidie is een aanmoediging aan beginnende Vlaamse vertalers om zich verder te wijden aan literair vertalen door hen te belonen voor een kwalitatief goed beoordeelde vertaling. De stimuleringsbeurs bedraagt minimum 500 tot maximum 5000 euro. Een projectbeurs is strikt verbonden aan een vertaalproject dat leidt tot een boekpublicatie of tot de opvoering van een toneelstuk en moet een vertaler toelaten om tijd te kopen voor de te realiseren literaire vertaling. Bij de uitbetaling kan een vertaler op jaarbasis maximaal 19.200 euro ontvangen, rekening houdend met de inkomensgrens (individueel netto-belastbaar jaarinkomen van 38.200 euro). Een **ontwikkelingsbeurs** kan op elk moment worden aangevraagd bij het ELV, dat de beurs ook uitbetaalt. Het biedt Vlaamse literaire vertalers de mogelijkheid om hun deskundigheid te bevorderen en in het bijzonder hun kansen op toegang tot de Nederlandse uitgevermarkt te vergroten door bijvoorbeeld het volgen van een cursus, door een gericht mentoraat door een vertaler die betaald wordt vanuit de ontwikkelingsbeurs, of door contact te leggen met een native speaker om de kennis van de brontaal te verfijnen, etc. Deze regeling is enkel beschikbaar voor Vlaamse literaire vertalers en nadrukkelijk bedoeld om hen via een langer en beter begeleid voortraject klaar te maken voor de concurrentie met Nederlandse vertalers. Het VFL adviseert beginnende vertalers over de aanwending van de ontwikkelingsbeurs. Het subsidiebedrag voor poëzie wordt uitgedrukt in een gedifferentieerd woordtarief pers vers respectievelijk gedicht.

Bij de **beoordeling** van een projectbeursaanvraag is de kwaliteit van het recente vertaalwerk het hoofdcriterium. Hiervoor steunt de adviescommissie op beoordelingen van eerder gepubliceerde of opgevoerde vertalingen, die ze vraagt aan externe deskundigen. Verder worden ook bij de evaluatie van de aanvraag betrokken: de literaire kwaliteit van de brontekst, de moeilijkheidsgraad van de te realiseren vertaling en de kwaliteitsverwachting van de vertaling, de omvang en het genre, de haalbaarheid van het werkplan en de projecten, en de mate waarin de aanvrager eventuele vroegere

¹⁹ Zie *Overigens schitterend vertaald* (2008).

vertaalwerkplannen heeft gerealiseerd. Ook andere literaire criteria die naar het oordeel van de adviescommissie en het beslissingscollege van belang zijn voor het nemen van een zorgvuldige beslissing kunnen meegenomen worden. Voor een stimuleringsbeurs voor een beginnende vertaler worden ook de vertaalplannen voor de toekomst meegenomen.

Geïnterviewde vertalers pleiten voor een beoordelingssysteem op langere termijn. Momenteel ligt het zwaartepunt van de beoordeling bij het laatst vertaalde werk. Een aantal vertalers zou liever over een langere periode geëvalueerd worden, bijvoorbeeld op hun werk van de voorbije 3 jaar.

Zoals eerder vermeld, worden sommige vertalingen gesponsord door het land van de brontaal: de buitenlandse culturele dienst geeft dan subsidies voor het vertalen van proza of poëzie van de landstaal naar het Nederlands.

De beurzen zijn belastingvrij. Voor zelfstandige auteurs met een laag inkomen is dit niet noodzakelijk positief: zij kunnen de beurzen niet aangeven als inkomsten, want dan moet er belasting op betaald worden. Op die manier telt het bedrag echter niet mee als inkomsten in de boekhouding, waardoor ze op papier verlieslatend kunnen zijn.

52% (N=16) van de vertalers uit dit onderzoek ontving de voorbije 3 jaar een subsidie, de helft daarvan is vertaler in hoofdberoep. Gemiddeld gaat het over **6141 euro per jaar**, met een minimum van 300 euro tot maximaal 15000 euro. Bij de vertalers in hoofdberoep komt het gemiddelde op **6782 euro** per jaar. Het gemiddeld ontvangen subsidiebedrag ligt bij hen dus ongeveer gelijk met het gemiddeld jaarlijks honorarium.

48% kreeg geen beurs de voorbije 3 jaar. Daar zijn verschillende verklaringen voor: een aantal had vermoedelijk geen opdracht, anderen hebben geen aanvraag ingediend of dienden wel een aanvraag in, maar kregen geen beurs toegekend. Geïnterviewde vertalers krijgen per project meestal een beurs die ongeveer de helft tot maximum het totale bedrag van hun honorarium bedraagt.

D. Literaire prijzen en andere

1 respondent uit het onderzoek won de voorbije 3 jaar een literaire prijs, goed voor een paar honderd euro. Naast de in Nederland uitgereikte Martinus Nijhoff Prijs, goed voor 35.000 euro, zijn er weinig tot geen initiatieven die het werk van literaire vertalers bekronen. De prijs werd overigens slechts twee keer uitgereikt aan een Vlaming: in 1996 aan Paul Claes voor zijn poëzievertalingen, en in 2011 aan Frans Denissen voor zijn vertalingen van Italiaanse literatuur.

Andere literaire activiteiten, zoals het schrijven van literaire artikels of redactiewerk, brachten de voorbije 3 jaar geld in het laatje voor 35% (N=11) van de respondenten. Gemiddeld ontvingen ze

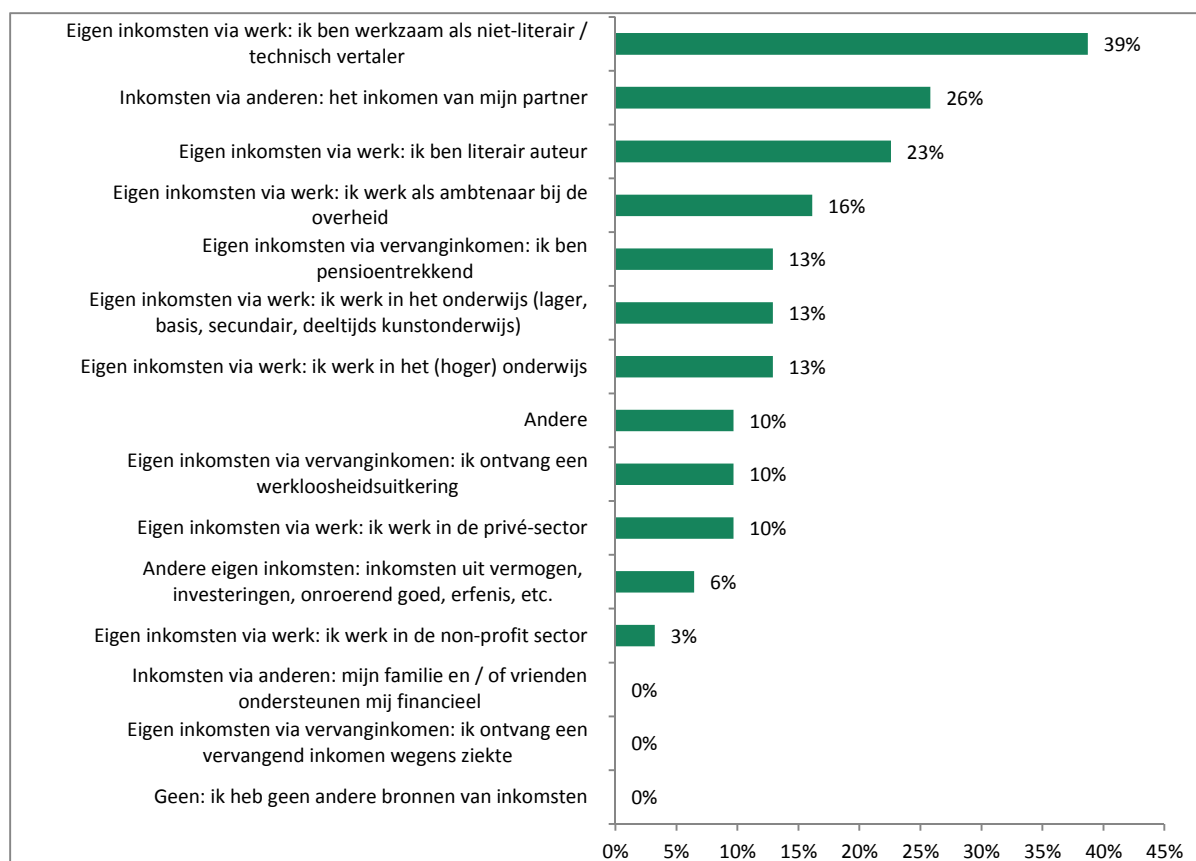
1266 euro netto per jaar, gaande van 150 tot 7500 euro. Vertalers in hoofdberoep ontvingen gemiddeld **1975 euro netto per jaar**.

3.3.2 Andere bronnen van inkomsten

Alle respondenten hebben een of meer **andere bronnen van inkomsten** naast hun literaire vertaalwerkzaamheden, gemiddeld zijn dat er 1,8. Een ruime helft (55%) heeft een betaalde job naast het vertalen, vooral als ambtenaar of docent. 13% is pensioengerechtigd. 39% van de vertalers uit dit onderzoek is ook werkzaam als niet-literaire/technische vertaler: zij vertalen onder meer brochures, teksten voor websites, museumgidsen, tentoonstellingsteksten, artikels voor gespecialiseerde tijdschriften, etc.

Een kwart (26%) rekt op het inkomen van hun partner. Tijdens de vorige fase van dit onderzoek, het inkomen van literaire auteurs, bleek dat de keuze om (voltijds) auteur te zijn vaak zowel emotioneel als financieel ondersteund wordt door een partner met een stabiel inkomen. Deze opmerking geldt ook voor de literaire vertalers: 92% van de vertalers in hoofdberoep heeft een partner. Bovendien is drie kwart van de vertalers in hoofdberoep minstens 45 jaar oud.

'Andere' bronnen van inkomsten (10%) zijn bijvoorbeeld freelance copywriting en freelance schrijven van recensies of andere (al dan niet literaire) teksten.

Grafiek 14: Welke bronnen van inkomsten hebt u, naast uw literaire vertaalwerkzaamheden? (meerdere antwoorden mogelijk, gemiddeld 1,8 antwoorden opgegeven)

39% van de respondenten vertaalde al eens **niet-literaire/technische werken**. 32% haalde de voorbije 3 jaar inkomsten uit deze activiteit, gemiddeld **7672 euro netto per jaar** (met een minimum van 80 euro tot maximum 25000 euro). Uitschieters verdienden 18000 tot 25000 euro per jaar.

23% van de respondenten noemt zichzelf literair auteur, maar 45% geeft aan de voorbije 3 jaar inkomsten uit **'overig literair werk'** te hebben. Zij ontvingen gemiddeld **4256 euro netto per jaar** (met een minimum van 100 euro tot maximum 33.000 euro).

Ander vergoed werk, bijvoorbeeld in de privé- of overheidssector, was de voorbije 3 jaar een bron van inkomsten voor 61% van de respondenten. Gemiddeld ontvingen zij **15540 euro netto per jaar** (minimum 250 euro, maximum 54000 euro). Voor een vierde van die vertalers gaat het om een fulltime loon uit een job naast het vertalen.

De helft van de respondenten (52%) staat in voor de helft of meer van het gezinsinkomen.

Tabel 2: Wat is het aandeel van uw persoonlijk inkomen in uw totaal gemiddeld gezinsinkomen?

	< 30%	30 tot 50%	50 tot 75%	75 tot 100%
Alleenstaand, zonder kinderen ten laste	-	-	-	6
Gehuwd / samenwonend, zonder kinderen ten laste	-	5	4	2
Gehuwd / samenwonend, met kind(eren) ten laste	2	8	3	1
Totaal	2 (6%)	13 (42%)	7 (23%)	9 (29%)

Een vertaler in hoofdberoep ontvangt volgens onze respondenten gemiddeld **1352 euro netto per maand** voor zijn of haar literair vertaalwerk, of **787 euro netto per maand zonder subsidie**. Vertalers in hoofdberoep die ook niet-literair vertalen (23% van de respondenten) ontvangen gemiddeld 9662 euro netto per jaar voor niet-literair vertaalwerk. Zij hebben dus een gemiddeld jaarlijks inkomen van 21.404 euro, of 1784 euro netto per maand. Zonder subsidie wordt dat 1483 euro per maand.

Tabel 3: Wat waren uw gemiddelde netto-ontvangsten uit literair vertaalwerk de voorbije 3 jaar? (in euro per jaar)

	Literaire vertalers (N=31)	Literaire vertalers in hoofdberoep (N=12)	Literaire vertalers in hoofdberoep die ook niet-literair vertalen (N=7)
Honorarium en royalty's	4630	7000	7100
Auteursrechten	431	465	467
Subsidies en beurzen	6141	6782	3611
Literaire prijzen + andere	1188	1975	564
Niet-literair vertalen	-	-	9662
Jaarlijks gemiddeld inkomen	12.390	16.222	21.404
Maandelijks gemiddeld inkomen	1033	1352	1784

3.3.3 Samenvatting

79% van de respondenten **kan niet rondkomen** met zijn of haar inkomsten uit literair vertaalwerk, de helft daarvan zegt dat wel te willen. Een vijfde kan dit net wel, maar niemand geeft aan wel of in ruime mate te kunnen leven van hun vertaalinkomsten.

Het redelijk en gangbaar tarief van **6,3 eurocent per woord** moet niet verplicht toegepast worden door uitgeverijen, al is het wel een minimumeis bij de toekenning van subsidies. Niet literaire vertalingen worden vaak dubbel zo hoog gehonoreerd, en zijn bovendien veel sneller te maken. Die verloning is dus uit balans: meer niet-literair vertalen betekent meer inkomsten, maar er blijft minder tijd over voor literair vertaalwerk. Dezelfde opmerking geldt voor inkomsten uit ander vergoed werk.

Bovendien zouden uitgeverijen de economische crisis als excuus gebruiken om de laatste tijd minder literair werk, en zeker de commercieel minder rendabele poëzie, te laten vertalen.

Door de **vaste woordprijs** worden ervaren vertalers niet beter betaald dan onervaren vertalers. Gemiddeld ontvingen de respondenten de voorbije 3 jaar **4630 euro aan honoraria en royalty's**, voor vertalers in hoofdberoep is dit gemiddeld **7000 euro**. **Auteursrechten** brachten gemiddeld **431 euro** per jaar op, of **465 euro** voor vertalers in hoofdberoep.

52% van de respondenten ontving de voorbije 3 jaar **subsidie**, de helft daarvan is vertaler in hoofdberoep. Gemiddeld gaat het over **6141 euro** per jaar, of **6782 euro** per jaar bij vertalers in hoofdberoep. Voor hen loopt het gemiddeld ontvangen subsidiebedrag dus ongeveer gelijk met het gemiddeld jaarlijks honorarium. In Nederland zou een gesubsidieerde vertaler een gemiddeld belastbaar jaarinkomen van ongeveer 19.000 euro hebben.²⁰ Op de Nederlandse beurzen moet weliswaar nog belasting betaald worden. Volgens onze cijfers ontvangt een Vlaamse gesubsidieerde vertaler in hoofdberoep gemiddeld 16.222 euro per jaar.²¹

39% van de respondenten vertaalde al eens **niet-literaire/technische werken**. 32% haalde de voorbije 3 jaar inkomsten uit deze activiteit, gemiddeld **7672 euro netto per jaar**, of 9662 voor vertalers in hoofdberoep.

Andere literaire activiteiten, zoals redactiewerk of het schrijven van literaire artikels, brachten geld in het laatje voor 35% van de respondenten, gemiddeld gaat het over 1266 euro per jaar, of 1975 euro voor vertalers in hoofdberoep. Naast de Martinus Nijhoffprijs, goed voor 35.000 euro en onlangs gewonnen door Frans Denissen, zijn er nagenoeg geen prijzen die literaire vertalers financieel waarderen.

²⁰ Zie *Overigens schitterend vertaald* (2008), het cijfer werd berekend door het Nederlands Letterenfonds.

²¹ Zie tabel 3.

Geïnterviewde vertalers in hoofdberoep spreken over een haalbare **workload** van maximum 3 boeken per jaar, of ongeveer 200.000 woorden, weliswaar afhankelijk van de moeilijkheidsgraad van de brontekst en brontaal. Aan een redelijk en gangbaar tarief van 6,3 eurocent per woord levert dit 12.600 euro op. Zonder subsidies is het dus simpelweg niet haalbaar om te leven van die inkomsten, maar een vertaler krijgt niet voor elk vertaalproject subsidies.

Het mag dus niet verwonderen dat alle respondenten **andere bronnen van inkomsten** hebben, gemiddeld zijn dat er 1,8. Een ruime helft heeft een betaalde job naast het vertalen, vooral als ambtenaar of docent, 13% is pensioengerechtigd en 39% is ook actief als niet-literair vertaler. Een kwart rekent op het inkomen van hun partner. Tijdens de vorige fase van dit onderzoek, het inkomen van literaire auteurs, bleek dat de keuze om (voltijds) auteur te zijn vaak zowel emotioneel als financieel ondersteund wordt door een partner met een stabiel inkomen. Deze opmerking geldt ook voor de literaire vertalers: 92% van de vertalers in hoofdberoep heeft een partner. Bovendien is drie kwart van de vertalers in hoofdberoep minstens 45 jaar oud.

4 BESLUIT

4.1 Meest opvallende cijfers

PROFIEL VAN DE VERTALERS

Er is sprake van **vergrijzing**: 61% van de literaire vertalers uit ons onderzoek is tussen 45 en 64 jaar oud. De respondenten zijn opvallend hoog **opgeleid**: 90% behaalde een universitair diploma. Die hoge opleidingsgraad is volgens geïnterviewde vertalers een minimum voor kwalitatief goede vertalingen: vertalers moeten niet alleen de brontaal beheersen, ook de bijhorende culturele en literaire achtergrondkennis is nodig en daarvoor is een goede opleiding en voldoende belezene zijn onontbeerlijk. Jongeren die deze kennis (nog) niet voldoende hebben, kunnen worden geholpen met mentoraten, al kiest de jongere generatie toch vaak eieren voor hun geld na 1 of 2 vertalingen.

58% studeerde af in een **opleiding** Taal- en Letterkunde, 32% volgde een opleiding vertaalkunde. Beide opleidingen hebben echter onvoldoende aandacht voor literair vertalen volgens geïnterviewde vertalers. Er wordt reikhalzend uitgekeken naar de nieuwe Vlaams-Nederlandse masteropleiding literair vertalen, die vermoedelijk start in september 2012. Aanvullende opleidingen vertalen werden gevolgd door 48% van de respondenten, meestal bij het Expertisecentrum Literair Vertalen (ELV). Voor veel vertalers zijn die opleidingen vooral belangrijk om zichtbaar te blijven, ervaringen uit te wisselen met collega's en te netwerken.

Een **eerste vertaling** kan zowel een opdracht zijn voor een literair tijdschrift, als meteen de vertaling van een volledig boek. Het bekomen van die eerste opdracht is in ieder geval erg moeilijk. Gemiddeld publiceerden de respondenten hun eerste vertaling 18 jaar geleden.

Een kwart van de respondenten vertaalt uit één **taal**. Anderen geven meerdere brontalen aan, gemiddeld zijn dat er 2,7: vooral Frans, Engels en Duits. Volgens geïnterviewde prozavertalers kan men zich eigenlijk in niet meer dan één taal echt specialiseren.

Gemiddeld vertaalt men uit 3 verschillende **genres**, vooral proza, poëzie en literaire non-fictie en essay. Vlamingen staan notoir sterk in het vertalen van klassieken en poëzie, genres waarbij het randstadidoom een minder grote rol speelt.

De belangrijkste **opdrachtgevers** voor de literaire vertalers uit ons onderzoek zijn Vlaamse en Nederlandse uitgeverijen, goed voor respectievelijk 38% en 31% van de opdrachten de voorbije 3 jaar. Geïnterviewde vertalers merken op dat Nederlandse uitgeverijen eerst hun eigen pool vertalers

aanspreken, vooraleer ze een Vlaamse vertaler inzetten. 18% van de vertalingen gebeurde in opdracht van Vlaamse en Nederlandse literaire tijdschriften.

PROFESSIONELE ACTIVITEITEN EN TIJDSBESTEDING

81% beoefent nog een **ander beroep** naast het vertalen, 55% doet dat in hoofdberoep. Het meest aangenomen **sociaal statuut** van de respondenten is dat van zelfstandige in hoofdberoep (39%). Een erg hoog aantal, maar onder dat statuut beoefenen veel vertalers nog andere werkzaamheden, vooral niet-literair vertalen, maar ook copywriting, redactiewerk, etc. In Nederland zijn 70% van de literaire vertalers voltijds aan de slag.

Inkomsten uit auteursrechten op literair vertaalwerk worden in principe als ‘roerende inkomsten’ belast aan 15% mits die inkomsten lager zijn dan 51.290 euro. Op inkomsten uit auteursrechten zijn geen sociale bijdragen verschuldigd. Slechts 6% zegt inkomsten uit auteursrechten op die manier aan te geven. Deze regeling lijkt te weinig gekend bij de vertalers.

Literaire vertalers uit ons onderzoek werken gemiddeld **44 uren per week**, ongeveer de helft daarvan gaat naar literair vertalen. Vertalers in hoofdberoep besteden gemiddeld 31 uur per week aan literair vertalen, vertalers die nog een ander beroep beoefenen, besteden daar gemiddeld 25 uur per week aan. Twee vijfde van de respondenten werkt ook aan niet-literair / technisch vertaalwerk, gemiddeld besteden zij 15 uren per week daaraan. Het is een moeilijk evenwicht: een andere job betekent financiële zekerheid, maar zo blijft er minder tijd over voor het literaire vertaalwerk. Bovendien bouwt men minder praktijkervaring op, wat nadelig kan zijn tegenover (Nederlandse) collega's.

Voor vertalers in hoofdberoep is 200.000 woorden, of ongeveer 3 boeken, het maximum qua haalbare **workload** per jaar. Dat cijfer is weliswaar afhankelijk van het genre en de moeilijkheidsgraad van de brontekst en brontaal. Meer boeken vertalen zou betekenen dat ze te snel moeten werken, en dus inboeten op kwaliteit.

Literaire vertalers beoefenen **literaire nevenactiviteiten**, zoals het geven van workshops, lezingen, redactiewerk of recenseren. In tegenstelling tot het inkomen van literaire auteurs zijn deze activiteiten echter zelden een noemenswaardige bron van inkomsten. Het is wel een manier om zichzelf in de markt te houden en het CV aan te vullen.

INKOMSTEN

79% van de respondenten **kan niet rondkomen** met de inkomsten uit zijn of haar literair vertaalwerk, de helft onder hen zou dat wel willen.

Met een “redelijk en gangbaar tarief” van 6,3 eurocent per woord ontvingen de respondenten de voorbije 3 jaar een gemiddeld jaarlijks honorarium van 4630 euro, of 7000 euro voor vertalers in hoofdberoep. Door deze **vaste woordprijs** worden ervaren vertalers echter niet beter betaald dan hun minder ervaren collega’s.

Meer dan de helft van de vertalers uit ons onderzoek ontving de voorbije 3 jaar geen **auteursrechten**. Anderen ontvingen een vergoeding voor reprografierecht en leenrecht van gemiddeld 431 euro per jaar, vertalers in hoofdberoep ontvingen gemiddeld 465 euro per jaar.

52% ontving de voorbije 3 jaar **subsidie**, de helft daarvan is vertaler in hoofdberoep. Gemiddeld gaat het over 6141 euro per jaar, of 6782 euro bij vertalers in hoofdberoep. Voor hen loopt het gemiddeld ontvangen subsidiebedrag dus ongeveer gelijk met het gemiddeld jaarlijks honorarium.

Andere literaire activiteiten, zoals redactiewerk of het schrijven van literaire artikels, brachten geld in het laatje voor 35% van de respondenten, gemiddeld gaat het over 1266 euro per jaar, of 1975 euro voor vertalers in hoofdberoep.

Alle respondenten hebben **andere bronnen van inkomsten** naast literair vertaalwerk. De voorbije 3 jaar was **niet-literair vertaalwerk** een bron van inkomsten voor 32% van de respondenten, goed voor gemiddeld 7672 euro per jaar, of 9662 voor vertalers in hoofdberoep. 45% had de voorbije 3 jaar inkomsten uit ‘overig literair werk’, gemiddeld 4256 euro per jaar. 61% had ander vergoed werk, gemiddeld ontvingen zij 15.540 euro per jaar. 13% is pensioengerechtigd. Een kwart van de vertalers rekent ook op het inkomen van hun partner. Bij de vertalers in hoofdberoep heeft 92% een partner, drie kwart van die vertalers is ook minstens 45 jaar oud.

Alle geïnterviewde vertalers bevestigen dat het leuk werk is, uitdagend en creatief. Maar rekening houdende met de eerder vermelde maximum haalbare workload van zo’n 200.000 woorden per jaar en de vaste woordprijs van 6,3 eurocent zou een vertaler jaarlijks maximum 12.600 euro honorarium kunnen ontvangen. Zonder het inkomen van een partner, subsidie en/of inkomsten uit ander werk is dit voor geen enkele vertaler haalbaar.

Volgens onze respondenten ontving een vertaler in hoofdberoep de voorbije 3 jaar gemiddeld 1352 euro per maand voor zijn of haar literair vertaalwerk, zonder subsidie wordt dat 787 euro per maand.

4.2 Aanbevelingen voor beleid, andere actoren en VAV

Opleiding:

- ❖ Er wordt reikhalzend uitgekeken naar de nieuwe **masteropleiding** Literair Vertalen, die vermoedelijk start vanaf september 2012. Maar ook in de bestaande talenopleidingen en opleidingen vertaalkunde moet er meer aandacht gaan naar aspecten van het literair vertalen. Nu wordt dit doorgaans zijdelings behandeld.
- ❖ Literaire vertalers hebben meer opleiding/ondersteuning nodig op het vlak van **ondernemerschap**. Dat gaat van mondig zijn en netwerkvaardigheden tot het vinden en gebruiken van kwaliteitsvolle info over de zakelijke kant van het beroep.

Carrière:

- ❖ Vertalers laten zich positief uit over mentoraten, waarin een gevestigde vertaler een minder ervaren collega bijstaat. Carrières van (beginnende) vertalers kunnen nog meer gestimuleerd worden aan de hand van deze **mentoraten**.
- ❖ Nederland en het Noord-Nederlands domineren vooralsnog de literaire boekenmarkt. **Duovertalingen** van een Vlaamse en een Nederlandse vertaler kunnen de argwaan van uitgeverijen tegenover Vlaamse vertalers wegwerken. Hierdoor wordt het werk (en worden de kosten) van een redacteur (deels) vermeden. Meer Nederlandse opleiders kan een ander instrument zijn. (Tegelijk moet men de vraag blijven stellen naar de dominantie van het Noord-Nederlands, hoe ze tot stand komt, of ze verschuift en wat ze concreet inhoudt.)
- ❖ Vertalers die dat willen, kunnen als kenners van een auteur/cultuur **lezingen** geven. De verantwoordelijken voor auteurslezingen moeten vertalers actiever werven om op hun lijsten te staan/ze in hun aanbod op te nemen. Zij kunnen ook de naamsbekendheid van vertalers promoten.
- ❖ Vertalers die al een carrière achter de rug hebben, worden niet beter verloond. Dat heeft te maken met vaste parameters: de vaste woordprijs, eventuele subsidies, het maximaal haalbare vertaalvolume in een bepaalde tijdsspanne... Extra aandacht voor **de staat van dienst** van een literair vertaler moet worden overwogen.

Symbolische én financiële waardering:

- ❖ De **zichtbaarheid** van vertalers in artikelen, op websites etc. laat nog altijd te wensen over, net als de aandacht voor het werk van de literaire vertaler in de media. Dit is een verantwoordelijkheid van alle betrokkenen (organisatoren, uitgevers, journalisten etc.)
- ❖ Vertaalopdrachten voor literaire **tijdschriften** verdienen een betere verloning dan nu vaak het geval is.
- ❖ Een **Vlaamse vertalersprijs**, die geïntegreerd kan worden in de Vlaamse Cultuurprijzen, zou een belangrijke stap zijn voor de symbolische waardering van het vak.
- ❖ Het contrast tussen de vergoeding voor niet-literair/technisch vertaalwerk enerzijds en literaire vertaalopdrachten anderzijds is erg groot. Meer **marktcorrectie** dringt zich op.

- ❖ Een aantal **grote (gesubsidieerde) cultuurhuizen**, zoals theaterhuizen, opera's, concertorganisatoren etc., werkt met (literaire) vertalers. Ook zij moeten aandacht hebben voor de symbolische en financiële waardering van het vak. Die laat nu soms te wensen over, zoals bij andere actoren.

Subsidies:

- ❖ Inzake het subsidiebeleid heeft een aantal vertalers vragen bij de beoordelingsprocedure, die nu het zwaartepunt legt bij het laatst vertaalde werk. Er wordt gepleit voor een **beoordelingssysteem op langere termijn**, bijvoorbeeld het vertaalde werk van de voorbije drie jaar.
- ❖ Een aantal vertalers vraagt zich af of de subsidies niet kunnen worden uitgebreid naar 'minder literaire genres', bijvoorbeeld misdaadliteratuur. Dat kan het klimaat rond het literair vertalen in ruime zin in Vlaanderen bevorderen.

Vlaamse Auteursvereniging:

- ❖ VAV werkt aan het **informer**en van literaire vertalers: over (aanvullende) opleidingen (zoals die van het Expertisecentrum Literair Vertalen), over hun rechten als auteurs, over gangbare tarieven...
- ❖ Tot vandaag werken Vlaamse vertalers, het Vlaams Fonds voor de Letteren en uitgevers die dat willen met het Nederlandse modelcontract. VAV wil een verplichtend **Vlaams modelcontract** en zal daarover binnen afzienbare tijd onderhandelen met de VUV.
- ❖ VAV maakt van de **symbolische waardering** een strijdpunt en wijst opdrachtgevers die ter zake in gebreke blijven op hun verantwoordelijkheid.
- ❖ VAV ijvert voor meer **solidariteit** tussen vertalers. Een verenigd front heeft een sterkere onderhandelingspositie, zoals blijkt in enkele andere landen in Europa.
- ❖ VAV werkt aan **bewustmaking**: bij veel opdrachtgevers moet het besef nog doordringen dat literaire vertalers correct moeten worden betaald voor hun werk en dat literair vertalen eigen vaardigheden veronderstelt waar niet alle vertalers over beschikken.

5 LIJST GRAFIEKEN EN TABELLEN

- Grafiek 1: Wat is uw leeftijd?
- Grafiek 2: Wat is uw gezinssituatie?
- Grafiek 3: Wat is uw opleidingsniveau?
- Grafiek 4: Volgde/volgt u nog een aanvullende opleiding vertalen?
- Grafiek 5: Waar publiceerde u uw eerste literaire vertaling?
- Grafiek 6: Welke literaire genres vertaalt u? (meerdere antwoorden mogelijk, gemiddeld 3 antwoorden opgegeven)
- Tabel 1: Uit welke brontaal/brontalen vertaalt u naar het Nederlands? (meerdere antwoorden mogelijk, gemiddeld 2,7 antwoorden opgegeven)
- Grafiek 7: Van welke opdrachtgevers kregen Vlaamse literaire vertalers de voorbije 3 jaar hun opdrachten?
- Grafiek 8: Oefent u nog andere betaalde beroepsactiviteiten uit naast uw vertaalwerkzaamheden?
- Grafiek 9: Onder welk sociaal statuut beoefent u uw vertaalwerkzaamheden?
- Grafiek 10: Welke literaire nevenactiviteiten beoefent u naast het vertalen? (N=19, meerdere antwoorden mogelijk, gemiddeld 3,5 antwoorden opgegeven)
- Grafiek 11: Volstaat uw inkomen uit uw literaire vertaalwerkzaamheden om rond te komen?
- Grafiek 12: Hoe zijn uw inkomsten uit uw literaire vertaalwerkzaamheden geëvolueerd de voorbije 3 jaar?
- Grafiek 13: Ontvangt u voor uw literaire werkzaamheden naast uw basishonorarium ook aanvullende vergoedingen voor de verkoop van exemplaren van uw werk?
- Grafiek 14: Welke bronnen van inkomsten hebt u, naast uw literaire vertaalwerkzaamheden? (meerdere antwoorden mogelijk, gemiddeld 1,8 antwoorden opgegeven)
- Tabel 2: Wat is het aandeel van uw persoonlijk inkomen in uw totaal gemiddeld gezinsinkomen?
- Tabel 3: Wat waren uw gemiddelde netto-ontvangsten uit literair vertaalwerk de voorbije 3 jaar? (in euro per jaar)

6 BRONVERMELDING

- ❖ *Literair vertalen: van twee kanten bekeken, Vertalers en uitgevers aan het woord.* (i.o.v. Nederlandse Taalunie en Expertisecentrum Literair Vertalen, Kris Humbeeck & Francine Smink, eindredactie Maurice Vandebroek, 2006)
- ❖ *Overigens schitterend vertaald. Voor het behoud van een bloeiende vertaalcultuur* (een uitgave van de Nederlandse Taalunie, het Expertisecentrum Literair Vertalen, het Fonds voor de Letteren, het Vlaams Fonds voor de Letteren en het Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds. Onderzoek en basistekst: Martin de Haan en Rokus Hofstede, mei 2008)
- ❖ *Inkomensonderzoek bij literaire auteurs in Vlaanderen* (Vlaamse Auteursvereniging, maart 2011)
- ❖ *Het ELV kijkt om en vooruit. Rapport ter gelegenheid van het tienjarig bestaan van het Expertisecentrum Literair Vertalen* (Expertisecentrum Literair Vertalen, mei 2011)
- ❖ *Literaire calimero's* (De Standaard, 26 januari 2007)

Internetreferenties

- ❖ Vlaams Fonds voor de Letteren (<http://www.fondsvoordeletteren.be>, 10 november 2011)
- ❖ Nederlands Letterenfonds (<http://www.letterenfonds.nl>, 10 november 2011)
- ❖ Modelcontract voor de uitgave van een vertaling van een literair werk en informatie over redelijke tarieven voor vertaling literair werk (<http://www.vvl.nu/content/68/47/modelcontracten.html>, 8 november 2011)

Vlaamse Auteursvereniging
Te Boelaerlei 37
2140 Borgerhout
T: +32 3 287 66 97
F: +32 3 281 22 40
www.auteursvereniging.be
info@auteursvereniging.be